

ERKEN CUMHURİYET'TEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE SINIRLARIN SOSYO-POLİTİK, EKONOMİK VE TARİHSEL DİNAMİKLERİ

Socio-Political, Economic and Historical Dynamics of Borders in Turkey from the Early Republic to the Present

Doç. Dr. Kerem ÖZBEY

Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Artvin, Türkiye, ozbey-kerem@hotmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received
13.01.2023

Kabul/Accepted
13.03.2023

Sayfa/ Page
150-164

Öz

Bu çalışma, erken Cumhuriyet döneminden günümüze Türkiye'de sınırların sosyo-politik, ekonomik ve tarihsel dinamiklerini anlamayı amaçlamaktadır. Her tarihsel dönemin nasıl bir sınır anlayışını ortaya koyduğu, dönemin öne çıkan gelişmelerinin sınırlara nasıl yansıtıldığı ve sınırların ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte hangi anlamlara sahip olduğu bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'de sınırların erken Cumhuriyet döneminde ulus-devletin inşasını gerçekleştirmeye dönük işlevselleştirildiği, Batıcı, Türkçü, sekülerist ve anti-empyralist sınır anlayışının bu dönemde ortaya çıktığı gözlenmiştir. 1950'li yıllarla birlikte Türkiye'nin Batı'yla bütünleşmesi sınırları içe dönük bir yapıdan dışa açık hale getirmiş ve katı sınırlar yerini esnek sınırlara bırakmıştır. 1960-1980 yılları arası dönemde Türkiye'de sınırların sosyalist blok karşısında kapitalist bloğun sınırlarına dönüştüğü ve anti-komünizmle mücadelenin temel araçlarından biri olarak savunmacı-korumacı özellikleriyle öne çıktığı gözlenmiştir. 1980'li yıllar Türkiye'de sınırların ulusalcı görünümünden liberal bir çizgiye kaydığı ve serbest piyasa kapitalizminin sınırları edilgen hale getirdiği yıllar olmuştur. 1990'lı yıllar Türkiye'de terör ve etnikçiliğe karşı güvenlikçi-militarist sınırların inşa edildiği bir dönem olmuştur. 21. yüzyılın başları küreselleşmeye eklenme bağlamında sınırların etkisini yitirdiği ve sınırsız dünya söylemlerinin öne çıktığı bir dönem olmuştur. Küreselleşmenin sorgulandığı günümüz ise, ulus-devletlerin, milliyetçiliğin ve sınırların yükselişte olduğu, küresel hegemonya yapılarının dönüştürüldüğü, Türkiye'nin alternatif bir güç olarak konumlandığı ve sınırların da bu gücü sembolize ettiği bir dönem olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sınırlar, Türkiye'de Sınırlar, Tarihsel Dinamikler, Değişim.

Abstract

This study aims to understand the socio-political, economic and historical dynamics of borders in Turkey from the early Republican period to the present. The main problematic of this study is what kind of border understanding each historical period reveals, how the prominent developments of the period are reflected on the borders, and what meanings the borders have on a national, regional and global scale. In this framework, it has been observed that the borders in Turkey were functionalized in order to realize the construction of the nation-state in the early Republican period, and the Westernist, Turkist, secularist and anti-imperialist border understanding emerged in this period. With the 1950s, Turkey's integration with the West made the borders open from an introverted structure and rigid borders were replaced by flexible ones. In the period between 1960 and 1980, it was observed that the borders in Turkey turned into the borders of the capitalist bloc against the socialist bloc and came to the fore with its defensive-protective features as one of the main tools of the struggle against anti-communism. The 1980s were the years when the borders in Turkey shifted from a nationalist view to a liberal one and free market capitalism made the borders passive. The 1990s was a period when security-militarist borders were built against terrorism and ethnicism in Turkey. The beginning of the 21st century has been a period in which borders have lost their effect in the context of articulation with globalization and unlimited world discourses have come to the fore. Today, when globalization is questioned, has been a period in which nation-states, nationalism and borders are on the rise, global hegemony structures are transformed, Turkey is positioned as an alternative power and borders symbolize this power.

Keywords: Borders, Borders in Turkey, Historical Dynamics, Change.

Atf/Citation: Özbey, K. (2023). Erken cumhuriyettten günümüze Türkiye'de sınırların sosyo-politik, ekonomik ve tarihsel dinamikleri. *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 8(15), 150-164.

Giriş

Değişim ve daha özeldir toplumsal değişim, toplumsal yaşam ve örgütlenmede meydana gelen farklılaşmalardır. Bireyden topluma, geçmişten günümüze, geleneksellikten moderne, Doğu'dan Batı'ya, yerelden ulusala, ulusaldan küresele varıncaya dek değişim hayatımızın her alanında kayıtsız kalamayacağımız boyutlarda tezahür etmektedir. Değişimin etkilemediği ya da değişimden etkilenmeyen bir süreçten bahsetmek olanaksız olduğundan, sınırlar bu değişimden etkilenen ve değişimin etkilediği konuların başında gelmektedir. Sınırlar, toplumsal değişimlerin merkezi öğelerinden biridir. Sınırlar ile toplumsal değişim arasındaki ilişki, değişimin yönü, boyutu ve içeriğine göre şekillenmektedir. Sınırların toplumsal değişmeye koşut bir şekilde nasıl anlamlandırıldığı ve ne şekilde işlevselleştirildiği, sınırlar ile toplumsal değişimin en temel özelliğini oluşturmaktadır. Türkiye'de sınırların tarihsel gelişimi, sınırlar ile toplumsal değişim arasındaki ilişkiyi anlamak açısından önemli bir örneği teşkil etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze değin Türkiye'de sınırlar belirli evrelerden geçerek günümüzdeki halini almıştır. Erken Cumhuriyet'ten günümüze uzanan süreçte Türkiye'de sınırların birbirinden farklı dönemlerden geçtiği ve her bir dönemin sınır anlayışının farklı görünüm ve içerikleriyle karşımıza çıktığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de sınırların geçmişten günümüze değin nasıl bir değişim içerisinde olduğu, hangi evrelerden geçtiği, her bir evrenin nasıl bir sınır anlayışını ortaya koyduğu ve Türkiye'de sınırların ne tür sosyo-politik, ekonomik ve tarihsel dinamikleri içerdiği, bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsal ekseninde bu çalışma kapsamında Türkiye'de sınırların tarihsel gelişimine, sosyo-politik ve ekonomik dinamiklerine odaklanılmıştır. Bu kapsamda, çalışmada, erken Cumhuriyet'ten günümüze Türkiye'de sınırlar altı tarihsel dönemde ele alınmış, her bir dönemin gelişmeleri üzerinden Türkiye'nin sınırları anlaşılmasına çalışılmıştır. Bununla birlikte, çalışmada, sınırların tarihsel dönemlendirmesinden hareketle, farklı dönemler arasında karşılaştırma yaparak Türkiye'nin sınırları belirli süreklilik ve kırılmalar üzerinden analiz edilmiştir.

1. Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950): Ulus-Devletin İnşa Döneminde Sınırlar

Türkiye'de sınırların tarihsel gelişimini anlayabilmek için Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemine odaklanmak gerekir. Çünkü erken Cumhuriyet dönemi, Türkiye'de ulus-devletin inşa edildiği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarının belirlendiği dönemdir. Bu dönem, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra yeni Türk Devleti'nin kurulduğu, yeni vatan anlayışının oluşturulduğu ve yeni bir milletin inşa edildiği bir dönemdir. Bu dönemde Türkiye'nin sınırları çizilerek, bu sınırlar dâhilinde Türkiye'nin milli kimliği de şekillenmiştir. Bu açıdan erken Cumhuriyet döneminde sınırların temel özelliği, ulus-devletin inşasını sağlamasıdır. Erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'de ulus-devletin inşa edildiği dönem olması hasebiyle, Türkiye'de sınırların kurucu temellerini oluşturmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Anadolu'nun İslamlaştırılması politikası dâhilinde Kafkasya ve Balkanlardan Osmanlı Devleti'ne yapılan göçler, Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklardan (Balkanlar, Kafkaslar ve Kırım'dan) milyonlarca insan Anadolu'ya göç etmiştir (Adıgüzel, 2018, s. 35). Osmanlı'nın dağılmasıyla İmparatorluk Kafkasya, Balkanlar ve Kırım'daki topraklarını kaybetmiş ve söz konusu toprak kayıpları İmparatorluğun sınırlarının küçülmesine neden olmuştur. Osmanlı'nın çekildiği söz konusu topraklardan Anadolu'ya göçler yapılmıştır. Bu göçler, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde de devam etmiş ve Türk ulus-devletine kaynaklık edecek şekilde gerçekleşmiştir. Kafkaslardan, Balkanlardan ve Kırım'dan Anadolu'ya göçle gelenler, yeni Türk Devleti'nin kurulmasıyla birlikte milli kimliğin birer parçası haline gelmiştir.

Erken Cumhuriyet dönemi, Türk kimliğinin ulusal kimlik olarak kurgulandığı, Anadolu'nun yeni vatan olarak kabul edildiği, Anadolu'da yaşayan topluluğunda Türk milleti olarak tanımlandığı bir dönem olmuştur. Türklük, Osmanlı'nın son dönemlerinde İmparatorluk topraklarıyla eşgüdümlü bir şekilde tanımlanırken, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Anadolu toprakları referans alınarak tanımlanmıştır. Türklüğün yeniden tanımlanmasına koşut olarak Anadolu coğrafyası Türklerin yeni vatani halini almıştır. Anadolu'yu tanımlayan topraklar Türk kimliğinin sınırlarını oluşturmuştur. Türkiye'nin sınırları aynı zamanda Türk kimliğinin de sınırları olmuş, sınırlar Türklüğün çerçevesini oluşturmuştur. Anadolu sınırları Türklüğün yeni vatani, Anadolu'da yaşayan halk da Türk milleti halini almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran

Türk halkına Türk milleti denir” şeklindeki veciz sözü, modern Türkiye sınırlarının Türk milletinin, Türk kimliğinin ve Türklüğün sınırları olduğunu göstermiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi Türk modernleşmesi Kemalizm'in temel ilkeleri çerçevesinde şekillenmiştir. Kemalist modernleşme, emperyalizme karşı bağımsızlık savaşı vermiş bir Türk milliyetçiliğinden hareket eden, Batı medeniyetini merkeze alan, seküler toplumu önceleyen bir modernleşme projesidir. Kemalist modernlik, Türkçü ve Batıcı bir milliyetçiliği modern Türkiye'nin kuruluşunda temel almış ve bu temel üzerinden ulusal kimliği kurgulamıştır. Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin sınırları büyük ölçüde içe dönük özellikler taşımıştır. Bu dönemin sınır anlayışı, Türkiye'nin “üç tarafı denizlerle, dört tarafı düşmanla çevrili ülke” ifadesinde karşılık bulmuştur. Buna göre Türkiye sınırlarının dışındakiler birer düşman olarak görülmüştür. Bu dönemde sınırların dışında kalanlar düşman olarak kodlandığı için sınırlar içe dönük özellikler göstermiştir. Sınırların içe dönük olması, değişime kapalı olduğu ve temsil ettiği kimliğin sınırların içinde kalarak inşa edildiği anlamını taşır. Bu dönemde Türk kimliği içe dönük bir şekilde inşa edilmiş, kimliğin referansları içeride aranmıştır. Bu dönemde yeni kurulan sınırlar içe dönük, bu nedenle de değişime kapalı olduğundan statükocu bir mahiyette belirmiştir. Bu açıdan erken Cumhuriyet döneminde Türk kimliğinin temel hatlarını oluşturan sınırların içeriğini anti-emperyalist, sekülerist, statükocu, Türkçü ve Batıcı tonlar oluşturmuştur.

2. 1950'li Yıllar: İçe Dönük Sınırlardan Dışa Açık Sınırlara

Erken Cumhuriyet Döneminde sınırlar içe dönük bir şekilde işlevselleştirilirken, 1950'li yıllarla birlikte Türkiye'nin sınırlarının dışa dönük bir vaziyet aldığı görülmüştür. Sınırların içe dönük olması değişime kapalı olduğunu gösterirken, dışa açık olması ise değişime açık hale geldiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Türk ulusal kimliğinin referansları erken Cumhuriyet döneminde içeride aranırken ya da içeriye gönderme yapılarak tanımlanırken, 1950'li yıllarla birlikte kimliğin referansları dışarıda aranmaya başlamış, dış dünyayla kurulan ilişkiler kimliğin yeni referanslarını oluşturmuştur. 1950'li yıllarla birlikte sınırların dışında kalanlar öteki ve düşman olarak görülmek yerine, yeni muhataplar olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu anlamda 1950'li yıllarla birlikte dış dünyayla yeni işbirlikleri kurulmaya başlanmıştır. Özellikle DP (Demokrat Parti) iktidarıyla başlayan liberalleşme eğilimleri, Türkiye'nin dışa açılma politikaları, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ile işbirliğinin oluşturulması gibi gelişmeler sınırların dışa açılmasında, esnek bir yapıya bürünmesinde etkili olmuştur.

DP iktidarının önemli niteliklerinden biri, Batı dünyası ile ekonomik ve siyasal bütünleşmeye kesin bir inanç beslemesidir. DP, Batı ile bütünleşmeye ülkenin bütün sorunlarını çözecek bir yol olarak bakmıştır. DP, Batı ile bütünleşmeyi, bu bütünleşme uğruna her fiyatı ödemeye hazır olacak kadar istemiştir. NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)'ya kabul edilebilmek için Kore'ye asker yollanması pek çok örnekten yalnızca biridir. Demokrat Parti önderlerinin anlayışına göre, Türkiye, Batı'nın askeri ve siyasal denetimini ne kadar çok kabullerirse, alacağı dış ekonomik yardım da o oranda artacaktı (Kongar, 2015, s. 150). Nitekim Marshall Yardımları ve Truman Doktrini, ABD'nin Türkiye'ye ekonomik yardımları olmuş, DP iktidarı ABD ile siyasi, askeri ve ekonomik bütünleşmenin gerekliliğini öne çıkarmıştır. Türkiye'nin ABD'yle bütünleşmesi söz konusu yardımlarla sınırlı kalmamış, NATO üyeliğiyle yeni boyutlar kazanmıştır.

Bilindiği üzere NATO, SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)'ye karşı üye ülkeleri savunmak, onların güvenliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Fahir Armaoğlu'na göre Türkiye NATO'ya katılarak Sovyet tehdidine karşı güvenliğini sağlamış, Birleşik Amerika'yı, güvenliğinin, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün korunmasında temel bir unsur olarak almıştır (Armaoğlu, 2014, s. 469). Türkiye'nin sınırları, NATO üyeliği sebebiyle aynı zamanda NATO'nun da sınırları olmuştur. Türkiye'nin NATO üyesi ülke konumunda olması, Türkiye'nin sınırlarının aynı zamanda NATO'nun da sınırları olduğunu, NATO'nun temel görevlerinden birinin de üye ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin sınırlarının korunması olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke olması, Türkiye'nin sınırlarının Batı etkisine açık hale getirmiştir. Türkiye'nin sınırlarının ulusal bir sınır olmanın yanı sıra küresel ve bölgesel bir sınır olma özelliği de kazanması Soğuk Savaş Döneminin bir ürünü olup, NATO üyeliği bunun bir göstergesi olmuştur.

Soğuk Savaş dönemi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayıp Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle son bulan, literatürde ve hafızalarda çift kutuplu dünya olarak bilinen, bir tarafta Batılı ülkelerin başını çektiği

kapitalist blok ile diğer taraftan Rusya'nın başını çektiği sosyalist bloğun birbirleriyle mücadele ettiği bir dönemdir. Kuşkusuz bu dönemin en çok etkisi altına aldığı ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Türkiye, yerinde bir kararlar II. Dünya Savaşı'na katılmamış, ancak savaş sonrası yeni düzende oluşan çift kutuplu dünya düzeninde, Batılılaşma tecrübesinin de etkisiyle Batılı ülkelerin olduğu kapitalist bloğa dâhil olmuştur. Kapitalist blok, Batı'nın Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, bilimsel ve teknolojik devrimlerle dünya egemenlik ilişkileri açısından gücün merkezine dönüştüğü, dünyanın Batılılaştırılmasını, bireyciliği, bürokratikleşmeyi, sekülerizmi, demokrasiyi, milliyetçiliği, modernizmi kendisine temel öncül olarak kabul etmiş ülkelerin birliğine dayanan bir örgütlenme olmuştur. Kapitalist bloğun karşısında yer alan sosyalist blok ise, 1917 Ekin Devrimiyle Rusya'da baş gösteren ve kapitalist ekonomik sistem yerine eşitlikçi bir dünya düzenini önceleyen ülkelerin yer aldığı bir örgütlenmenin adı olmuştur.

Türkiye'nin Osmanlı'nın son döneminden başlayan ve Cumhuriyet dönemiyle yeni boyutlar kazanan Batılılaşma/modernleşme serüveni, II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan güç blokları içerisinde Batılı ülkelerin yer aldığı kapitalist blok içerisine dâhil olmasında belirleyici olmuştur. Kapitalist blokta Türkiye, Soğuk Savaş Dönemi boyunca Batılı ülkelerle işbirliği içerisinde olmuş, NATO'ya girmiş, Avrupa Birliği'ne girmek için aday ülke olmuş, Batı yanlısı politikaları uygulamıştır. Türkiye'nin kapitalist blokta yer alması, kuşkusuz Türkiye'nin sınırları üzerinde de etkili olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin sınırları, sosyalist blok karşısında kapitalist bloğun sınırlarına dönüşmüştür. Diğer bir ifadeyle, bu dönemin temel özelliği, Türkiye'nin sınırlarının sadece Türkiye'nin sınırları olmadığı, aynı zamanda Türkiye'nin de dâhil olduğu Batılı kapitalist bloğun sınırları olduğudur. Bu bağlamda, ABD ve Sovyet Rusya'nın iki farklı ekonomik sistem üzerinden ayrılması Soğuk Savaş Dönemi boyunca Türkiye'nin sınırlarının ekonomik sınırlar olma özelliğine işaret ederken, bu dönemde Türkiye'nin NATO ve Avrupa Birliği (AB) üyelikleri, Türkiye'nin sınırlarının çok yönlü siyasallaşmasına neden olmuştur.

1950'li yıllar boyunca DP hükümetleri iç ve dış politikada Amerika ile ittifak için güçlü bir irade ortaya koymuştur. On yılın sonuna doğru ise bu tek taraflılıktan vazgeçme ve özellikle ekonomi politikalarında alternatiflere sahip olma hedefi 27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan cumhuriyet döneminin ilk askeri darbesiyle belirli bir süre için ortadan kalkmıştır. DP hükümetinin, Batı demokrasisinden ve NATO üyeliğinden vazgeçmeden, özellikle ekonomik kriz ve ABD'nin ekonomik desteğinin kesilmesi sonrasında, Sovyetler Birliği üzerinden seçeneklerini çeşitlendirme arayışına girmiş olması 27 Mayıs darbesinin dış dinamiklerini ve ABD'nin bu darbeye bakış açısını anlamak açısından önemli unsurlardır (Kasapsaraçoğlu, 2020, s. 1345). 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe, Türkiye'nin egemenliği, dolayısıyla da egemenliği sembolize eden sınırları üzerinde ABD etkisini göstermesi açısından önemlidir. Zira 27 Mayıs askeri darbesi, dünya ölçeğinde ABD patentli darbelerden biridir. Askeri darbeler ülkelerin egemenlik nosyonlarının ortadan kaldırılması olduğundan, 1960 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbeyi de Türkiye'nin egemenlik sahasının, bu sahayı temsil eden sınırların ihlal edilmesi olarak anlamak olanaklıdır. Türkiye'nin sınırlarının dışa açıklığı, askeri darbeler üzerinden sınırların etkisinin belirli ölçülerle azalması, sınırların dış müdahaleye açık hale gelmesi anlamını taşımaktadır. Bu durum 1960'lı yıllarla birlikte değişime uğramış, sınırlar yeni işlevleriyle ön plana çıkmıştır.

3. 1960-1980 Arası Dönem: Savunmacı-Korumacı Sınırlar

1960'lı yıllarla birlikte Türkiye'de farklı bir tarihsel döneme girilmiş, Türkiye'nin sınır anlayışı da bu dönemle birlikte değişmeye başlamıştır. 27 Mayıs askeri darbesinden sonra Türkiye'nin sınırları savunmacı-korumacı bir yapıya dönüşmüştür. Buradaki temel soru, Türkiye'nin sınırlarının neye ya da kime karşı savunmacı-korumacı olduğudur. Bu dönemde Türkiye'nin sınırları, başta Soğuk Savaş Döneminin etkileri altında Sovyetler Birliğine, daha özelde bu birliğin ideolojisi olan komünizme karşı savunmacı-korumacı olmuştur. Ancak savunmacı ve korumacı sınırlar arasında da belirgin bir farklılık söz konusudur. Türkiye'nin sınırları Sovyet komünizmine karşı savunmacı olurken, Sovyetler de dâhil dünyanın diğer bütün ülkelerine karşı ise Türkiye'nin sınırları korumacı olmuştur. Diğer bir ifadeyle, Türkiye, bir ulus-devlet olarak kendi sınırlarını korurken, aynı zamanda bu sınırlar belirgin bir tehdide karşı da savunulmuştur. 1960-1980 arası dönemin sınır anlayışı da genel olarak korumacı, özel olarak ise savunmacı olmuştur. Türkiye'nin sınırlarının savunmacı-korumacı özellikleriyle öne çıkmasında, II.

Dünya Savaşından sonra gelişen Sovyet komünizmine karşı Türkçü, İslamcı ve Batıcı siyasal hareketlerin örgütlenmeleri başat bir rol oynamıştır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, anti-komünist unsurların ağırlık kazanmaya başlamasıyla birlikte antikomünist hareketler, milliyetçi eğilimlerin kitleselleşmesine yol açmıştır. Çeşitli sınıfsal, siyasal, ideolojik etkenlerin ve değerlerin antikomünizm potasına akmasını sağlayan bu potansiyel, ülkücü hareketin kişiliğinde hem evrensel bakımdan, hem de Türkiye'deki sağcı/milliyetçi akımın geçmişi bakımından yeni, özgün olan ve artık kitlesel nitelikli bir sağcı/milliyetçi hareketin oluşumunun önünü açmıştır (Karakas, 2013, s. 21). Türk milliyetçiliğinin somutlaşmış hali olarak Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile birlikte Türkiye'de İslamcı hareketin siyasal örgütlenmesi olarak Milli Nizam Partisi (MNP) ve devamında Milli Selamet Partisi (MSP) gibi partiler de yine bu dönemde ortaya çıkmıştır. Türkiye, bu dönemde ABD'nin başını çektiği Batı bloğu içerisinde yer alarak bir yandan geçmişten gelen Batılılaşma siyasetini sürdürmüş, diğer yandan da Sovyet karşıtı siyasi ideolojilerin örgütlenmesinde etkili olmuştur.

Türkiye'nin Batı yörüngesinde yer alması, kuşkusuz sınırlarının da Batıyla bütünleşik bir vaziyet almasında etkili olmuştur. Türkiye dönem dönem Batı yörüngesinden çıkmaya başladığında Batı'nın müdahalesiyle karşı karşıya kalmıştır. Batı siyasi, ekonomik ve askeri açılardan Türkiye'ye müdahale ederek Türkiye'yi sürekli kendi istediği istikamette tutmak istemiştir. Ne zaman ki Türkiye yeni bir arayış içinde olduğunda, yeni bir yön tayin etmek istediğinde ya da yeni bir aidiyet oluşturmak istediğinde Batı Türkiye üzerinde hegemonik ilişkisini yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Nitekim 27 Mayıs 1960 askeri darbesi bu tür bir anlayışın ürünü olmuştur. 27 Mayıs askeri darbesinden sonra 12 Mart 1971 askeri muhtırası da Batı orijinli olup, ABD'nin yönlendirdiği bir hareket olmuştur. Nitekim Mürsel Bayram'ın da belirttiği gibi, muhtıra sonrası gelişmeler genel olarak ABD'yi memnun edici niteliktedir (Bayram, 2015, s. 37). Daha sonrasında 12 Eylül 1980 askeri darbesi de Batı'nın hegemonya stratejilerinin bir ürünü olarak şekillenmiştir. Kuşkusuz askeri darbeler Türkiye'yi Batı'ya bağımlı hale getirmiştir. Türkiye'nin Batı'ya bağımlı olması, Batı'nın Türkiye'ye müdahalede bulunmasına da zemin hazırlamıştır. Türkiye'nin Batı'yla bağımlılık ilişkisi, Türkiye'nin sınırlarının da Batı'nın etkilerine açık hale gelmesine neden olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de yeni siyasal hareketlerin ortaya çıkması, Türkiye'nin Batı'yla ilişkileri ve Sovyet Rusya'ya karşı Türkiye'nin Batı bloğunda yer alarak konum elde etmesi, doğrudan doğruya Türkiye'nin sınırları üzerinde etkili olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin sınırlarının önde gelen özelliği, Sovyet karşıtı ideolojilerin siyasi aygıtına dönüşmesidir. Türkiye'nin sınırları, Batılılaşma siyasetinin, Türk milliyetçiliğinin ve İslamcılığın Sovyet karşıtı konumlanmasında etkili bir silaha dönüşmüştür. Batılılaşma siyasetinin yanı sıra din ve milliyetçiliğin kimlik kurgusu Türkiye'nin ulusal sınırlarının işlevselleştirilmesinde etkili olmuştur. Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'nin sınırları bu dönemde Batıcı, İslamcı ve Türkçü özelliklere sahip olmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin sınırları anti-emperyalist karakterde şekillenirken, Soğuk Savaş Döneminde, özellikle de 1960-1980 arası dönemde anti-komünist özelliklerle öne çıkmıştır. Bu dönem Türkiye'nin ulusalcılığının güçlülüğünü koruduğu, ulusalcı reflekslerin öne çıktığı dönem olmuştur. Bu dönemde sınırların temel özelliği, Türkçü, İslamcı ve Batıcı siyasal hareketler üzerinden savunmacı-korumacı karakterde olmasıdır.

4. 1980'li Yıllar: Liberal Sınırların Yükselişi ve Sınırların Esnekleştirilmesi

1980'li yıllar, Türkiye'nin ulusal kalkınmacı anlayışı terk etmeye başladığı, buna karşın küreselleşme ve serbest piyasayı kabullendiği, dışarıyla bütünleştiği, serbest piyasa ekonomisine eklenmeye başladığı bir dönem olmuştur. 1980'li yıllarla birlikte Türkiye'de küreselleşmenin ve neo-liberal ekonomi politikalarının hâkim olduğu, buna bağlı olarak serbest piyasa ekonomisinin giderek genişlediği ve sermayenin ulusal sınırları aşarak küreselleştiği bir süreç oluşmuştur. Bu dönemde Türkiye'de sınırların önde gelen özelliği, geçmişle kıyaslandığında daha esnek olması, geçirgen hale dönüşmesidir. 1960-1980 arası dönemde Türkiye'de sınırlar Soğuk Savaş siyasetinin etkisi altında savunmacı-korumacı özellikler gösterirken, 1980'li yıllarla birlikte esnek ve geçirgen hale gelmiştir. Ulusal sınırlar yerini liberal sınırlara bırakmıştır.

1980'li yıllar Türkiye'de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönem Türkiye'de liberalleşme politikalarının hız kazandığı, ulusalcı anlayışın belirli ölçülerde yerini liberal anlayışa bıraktığı, serbest

piyasa ekonomisinin hâkim olmaya başladığı bir dönem olmuştur. 1980'lere kadar Türkiye'de hakim ekonomi politik anlayış ithal ikameci sanayileşme (Bkz. Keyder, 1996), ulusal kalkınmacılık (Bkz. Gülalp, 1998) ve/veya komuta ekonomisi (Bkz. Vergin, 2000) olarak ifade edilirken, 1980 sonrası Türkiye'nin yeni siyasal iklimi ve iktidar kültürü, piyasaya mutlak bir itaati beslemiş, piyasanın her şeye kadir olduğuna ilişkin güçlü bir inanç oluşturmuştur. Liberal değerler Türkiye'nin yeni değerleri olmaya başlamıştır. 24 Ocak 1980 kararları Türkiye'nin liberalleşmesini sağlamış, ekonominin yanı sıra siyasal alanda da liberalleşme politikaları etkin hale gelmiştir. Tanıl Bora'nın ifadesiyle, 12 Eylül'ün tahkim ettiği 24 Ocak 1980 ekonomik kararlar paketi, Türkiye ekonomisinin devletçi-himayeci kayıtlardan soyunarak global kapitalist ekonomiyle bütünleşmesine giden yolu açmıştır (Bora, 2017, s. 550). 1980 sonrası Türkiye'de liberal politikalar hız kazanmış, bu kapsamda 1980 askeri darbesiyle birlikte gelen yasaklar ortadan kaldırılmış, özel girişimcilik yükselen değerler alanına dâhil olmuş, özelleştirme politikalarına hız verilmiş, serbestiyet ve özerklik etkin hale gelmiş ve bu gelişmeler yeni fırsatlar oluşturarak toplumsal açıdan yeni bir dinamizm oluşturmuştur (Göle, 2002).

1980 sonrası dönemde Türkiye'nin sınırları, 1960-1980 arası dönemden farklı özellikler göstermiştir. 1960-1980 arası dönemde Türkiye'nin sınırları savunmacı-korumacı özellikler taşıırken, 1980'li yıllarla birlikte liberal özellikler kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle, 1980'li yıllarla birlikte Türkiye'de sınırlar önceki dönemlerden farklı bir tarihsel evreye geçiş yapmış, bu evrede sınırlar liberal özelliklerle öne çıkmıştır. 1980'li yıllar Türkiye için liberal sınırların yükselişte olduğu, küreselleşme ve yeni liberal değerlerin sınırları etkisi altına aldığı yıllar olmuştur. 1980'li yıllarla birlikte Türkiye, sınırların ulusalcı görünümünden liberal görünüme dönüştüğü, önceki dönemin katı sınır anlayışının yerini görece esnek sınırlara bıraktığı bir süreci deneyimlemiştir. Önceki dönemde sınırlar ulusal bütünleşmenin temel sacayaklarından biri olurken, 1980'li yıllarla birlikte küreselleşme ve liberalleşme süreçleriyle bütünleşmenin anahtarına dönüşmüştür. 1950'li yıllarla birlikte başlayan dışa dönük sınır anlayışının 1960-1980 evresinde ulusalcı reflekslerle savunmacı-korumacı bir hüviyete büründüğü, ancak 1980'li yıllarla birlikte liberal bir anlayışla devam ettiği görülmüştür. Liberal sınırların yükselişi Türkiye açısından sınırların esnekleşmesi, Türkiye'nin dış dünyayla bütünleşmesi, serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde sınırötesi işbirliklerinin geliştirilmesi, sınırların korumacı-savunmacı görünümünden gevşek bir yapılanmaya geçiş yapmıştır.

5. 1990'lı Yıllar: Terör ve Etnikçiliğe Karşı Güvenlikçi-Militarist Sınırlar

1990'lı yıllar, Sovyetler Birliği'nin çöktüğü ve Soğuk Savaş Döneminin son bulduğu yıllar olmuştur. Bu dönem, II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan çift kutuplu dünyanın Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla sona erdiği bir dönem olmuştur. 1990'lı yıllar, ABD'nin yeni dünya düzeni olarak işaret ettiği küreselleşmenin hâkim olduğu yıllar olmuştur. Yeni dünya düzeni söylemleri, dünya ölçeğinde tek bir güç olarak ABD'nin olduğu bir anlayışı temsil etmiştir. Gülten Kazgan'ın da belirttiği gibi, yeni dünya düzeninin belirleyici öğeleri liberalleşme ve küreselleşmedir (Kazgan, 2003, s. 221). Küreselleşmenin ve liberalizmin yeni dünya düzeninin efendisi olarak ilan edildiği, ulus-devletlerin egemenliklerinin sorgulandığı, sınırların eski önemini kaybettiği bir anlayış, 1990'lı yıllarla birlikte ön plana çıkmıştır. Ancak beklendiği ve ifade edildiği gibi yeni dünya düzeni, daha çok düzensizliği beraberinde getirmiş, ulus-devletler küresel güçlerin yarattığı kargaşadan olumsuz etkilenmişlerdir.

1990'lı yıllarla birlikte ABD merkezli küreselleşmenin Türkiye üzerinde yarattığı temel gerilim, Türkiye'nin ulus-devlet yapısını ve Türk ulusal kimliğini tartışmaya açan gelişmeler ortaya koymasındır. Bu gelişmelerin başında, Türkiye'nin 1980'li yıllarla başlayan ve günümüze kadar devam eden terör ve etnikçilik sorunları gelmektedir. Terörizm, Türkiye'nin üniter yapısını parçalamayı, Türkiye'nin etnik kimlik temelinde bölünmesini hedefleyen ve etnik grupların devlet kurma girişimlerini meşrulaştırmaya dönük olarak ortaya çıkmış bir sorundur. Türkiye'nin terör sorunu 1970'li yıllarda kurulan Ermeni terör örgütü ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu) ile birlikte 1980'li yıllarla birlikte başlayıp 1990'lı yıllarda etkili hale gelen PKK (Kürdistan İşçi Partisi) terör örgütünün Türkiye'ye yönelik saldırılarıyla ortaya çıkmıştır. Sina Akşin'e göre, 1983'te ASALA'nın etkinliğinin son bulmasından sonra, 1984'te yeni terör eylemleri PKK'dan kaynaklanıyordu. PKK feodal, aşiret yapılı bir ortamda Ankara'da Abdullah Öcalan önderliğinde küçük bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır (Akşin, 2013, s. 281). 1990'lı yıllarda Türkiye'nin doğusunda görülmemiş bir popülerite kazanan PKK, Türkiye siyasi elitini ülkenin inkar edilmesi değil, çözülmesi gerekli bir Kürt sorunu olduğunu kabul etmeye zorlamıştır (van Bruinessen, 2015, s. 43).

Terör sorunuyla birlikte Türkiye'nin en can yakıcı sorunları arasında Kürt sorunu gelmektedir. Kürt sorunu, Kürt kimliğinin tanınması amacıyla ortaya çıkmış bir kimlik siyasetidir. Fuat Keyman'ın ifadesiyle, Kürt sorununun tanınma amaçlı etnik bir iddia içeren bir kimlik siyaseti olarak ortaya çıkışı, 1980'li, özellikle de 1990'lı yıllarda gerçekleşmiştir (Keyman, 2009, s. 344). Kürt sorunu Kürt kimliğinin tanınmasını içerdiği gibi, aynı zamanda Kürtlerin özerkliğini ve Kürtlere ait bir devlet kurma düşüncesini hedefleyen ve bu yönleriyle bir Kürt milliyetçiliği olarak beliren bir sorun halini almıştır. Bu sebeple 1990'lı yıllarda Kürt sorunu bir terör sorunu olarak görülmüş ve bu sorunun güvenlikçi-militarist yaklaşım ve araçlarla çözüleceği düşüncesi hâkim olmuştur. Tanıl Bora'nın ifadesiyle, Kürt meselesi, 1984'ten itibaren, öncelikle veya sadece terör sorunu sayıldı (Bora, 2017, s. 255). Kürtlerin özerklik ve devlet kurma düşüncesi, Türkiye'nin üniter yapısını, ulusal bütünlüğünü, Türk vatanını tehdit etmesi nedeniyle Kürt sorunu Türkiye'nin temel bir sorununa dönüşmüştür. Bu sorun her ne kadar 1980'li yıllarda doğu bölgelerinde varlık gösterse de, gelinen noktada ülkenin bütününde gözlenmiştir. Şafak Aykaç'ın da belirttiği gibi terörizm ve bölünme tehdidi gibi devletin milli güvenlik siyasetinin temel algıları ve söylemleri toplumsal bir zemine yayılmıştır (Aykaç, 2013, s. 141). Kürtlerle birlikte Ermenilerin ve Yunanlıların da benzer eğilim ve talepleri ileri sürmeleri, Türkiye için terör sorunuyla birlikte etnik grupların ülke topraklarını parçalamaya dönük anlayışlarının ortaya çıkardığı sorunlar, Türkiye'nin bulunduğu coğrafi bağlamı güvenlik açısından ciddi tehditlerle karşı karşıya bırakmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken temel husus, hem terör hem de etnikçilik sorununun küresel güçler tarafından manipüle edildiği, kışkırtıldığı ve desteklendiğidir. Çünkü küreselleşme, ulusüstü ve ulusaltı örgütlenmeleri harekete geçiren bir anlayışı ifade etmektedir.

Terör ve etnikçilik sorunlarının etkilediği alanların başında hiç kuşkusuz sınırlar gelmektedir. Çünkü sözü edilen sorunlar ülke topraklarını, milli birlik ve bütünlüğü ve vatan duygusunu hedef alan, terör ve etnik kimlikler üzerinden parçalanmayı yegâne çözüm yolu olarak görmektedir. Böylesine sorunların hedefinde doğrudan doğruya sınırlar gelmektedir. Terör ve etnikçiliği temel yol edinenler açısından sınırlar bu yolun önündeki engeller olarak görülmektedir. Türkiye'nin sınırları 1990'lı yıllarda artan terör ve etnikçilik sorunları karşısında tehdit altında olmuştur. Ümit Cizre'nin de belirttiği gibi, devletin güvenlik güçleri ile PKK arasındaki mevcut silahlı çatışmanın sertliği, Kürt milliyetçiliğinin basit bir hoşnutsuzluk ifadesi olmadığı, Türk varlığının sınırlarının bağımsız bir Kürt devletine yer açmak için değiştirilmesini talep eden bir hareket olduğu inancını pekiştiriyor (Cizre, 2001, s. 224). PKK'nın Türkiye'ye yönelik bölücü faaliyetleriyle birlikte Kürt milliyetçilerinin milli birliği ve bütünlüğü parçalamaya dönük söylem ve eylemleri, Türkiye'nin sınırlarını ortadan kaldırmayı hedefleyen anlayışları göstermiştir. Terörizm ve etnik ayrılıkçılık, Türkiye'nin sınırlarına, dolayısıyla sınırların temsil ettiği, içerdiği, muhafaza ettiği her şeye karşı birer tehdit oluşturmuştur.

1990'lı yıllarla birlikte Türkiye'nin sınırları terör ve etnikçilik tehditleri karşısında güvenlikçi-militarist sınırları sembolize etmiştir. Türkiye topraklarına yönelik PKK'nın eylemleri ile etnikçi anlayışların parçalanmaya dönük faaliyetleri doğrudan doğruya Türkiye'nin sınırlarını tehdit altına aldığı için, bu dönemde sınırlar güvenlikçi-militarist bir anlayışla korunmuş ve savunulmuştur. Çünkü Türkiye'nin sınırları, aynı zamanda Türkiye'nin güvenliğinin başlangıç ve bitiş çizgilerini oluşturduğu için güvenlikçi ve Türkiye'nin düzenine tehdit oluşturmaları nedeniyle terör ve etnikçi hareketler Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından ortadan kaldırıldığı için militarist özelliklere sahip olmuştur. Türkiye'nin sınırları, 1923-1950 arası dönemde Batı emperyalizmine karşı, 1960-1980 arasında dönemde Sovyet komünizmine karşı işlevselleştirilirken, 1990'lı yıllarda terörizme ve etnikçiliğe karşı mücadelenin temel araçlarından biri olmuştur. 1923-1950 arası dönem ve 1960-1980 arası dönemle benzer özellikle taşıyan bu dönemde Türkiye'de sınırlar hem korumuş hem de korunmuştur, hem savunmuş hem de savunulmuştur. Bu bağlamda, 1990'lı yıllarla birlikte Türkiye'nin sınırları, terör ve etnik ayrılıkçılığa karşı ülke topraklarının güvenliğini, milli birlik ve bütünlüğün garantörlüğünü ve vatanın bölünmez bütünlüğünü temsil etmiştir. Bu açıdan bu dönemde Türkiye'nin sınırları güvenlikçi-militarist bir anlayışla şekillenmiştir.

6. 21. Yüzyılın Başları: Küreselleşmeye Eklemlenme ve Sınırsız Dünya Söylemi

21. yüzyıl, dünyada ve Türkiye'de sınırların en çok gündeme geldiği, konuşulduğu ve tartışıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde sınırlarla ilgili farklı sosyo-politik ve ekonomik dinamikler etkili olduğu için, bu dönemin sınır anlayışını kendi içinde iki farklı döneme ayırarak analiz etmek yerinde olacaktır. İlk dönem, küreselleşmeye eklemlenme çerçevesinde sınırsız dünya söyleminin hâkim olduğu dönemi

ifade ederken, ikinci dönem küreselleşmenin sorgulandığı, küresel hegemonya stratejilerinin reddedildiği, ulus-devletin yeniden tarih sahnesindeki güçlü pozisyonunu elde ettiği ve sınırların küresel hegemonyadan özerkleştiği, sınır duvarlarının yeniden yükseldiği bir dönemdir. İlk dönemde liberal sınırlar, ikinci dönemde ise milliyetçi sınırlar öne çıkmıştır.

21. yüzyılın başlarında dünyada ve Türkiye'de küreselleşme süreçleri baskın bir konuma gelmiş, bu sürece küresel ölçekte toplumların bütünleştikleri ve farklılaştıkları bir süreç eşlik etmiştir. Küresel düzeyde meydana gelen değişmelerin toplumlar için mutluluk getirdiği, liberalizmin alternatifsiz bir siyasal ve ekonomik düzen olarak empoze edildiği, serbest piyasanın kutsandığı, internet medyasının milyonlarca uzaklıkları ortadan kaldırarak daha çok etkileşimi sağladığı, sınırların olmadığı bir dünyanın artık hayal olmaktan çıkarak gerçeğe dönüştüğü fikirleri, yeni yüzyılın başlarındaki dönemin temel parametrelerini oluşturmuştur. Küreselleşmenin sınırları esnek, akışkan ve edilgen hale getirmesiyle birlikte dünya ölçeğinde insan hareketliliğinin olağanüstü hızda gerçekleştiği, küreselleşmiş insan hareketliliğinin sınırötesi alanları oluşturduğu, bunun da göç hareketlerinin küreselleşmesine neden olduğu gözlenmiştir.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği en önemli değişikliklerden biri de, kitle iletişim teknolojilerinin hâkim olduğu internet ve yeni medyadır. Sosyal medya, postmodern medya, küresel medya olarak da tanımlanan yeni medya, küresel ölçekte toplumları, kültürleri, bireyleri türdeşleştirmenin, küresel kitle kültürüne angaje etmenin, tek boyutlu bir insan haline getirmenin temel araçları olmuştur. Çünkü küreselleşme, farklı toplumsal bağlamlar ya da bölgeler arasındaki bağlantı biçimlerinin şebekeleşmesi, toplumsal ilişkilerin dünya çapındaki yoğunlaşması (Giddens, 1994), dünyanın küçülmesi ve dünya bilincinin güçlenmesi (Robertson, 1999) olarak tanımlanmaktadır. Türkiye, küreselleşmenin getirdiği hızlı değişim sürecine uyum sağlamak durumunda kalmış, küreselleşme, sorunlardan kurtulmanın en elverişli yollarından biri olarak görülmüştür. Bu sebeple Türkiye küreselleşmeye eklenme yönünde can atmış, küreselleşmenin imkânları, fırsatları ve potansiyelleri açısından kabul edilebilir tek geçerli yol olduğuna dair güçlü inançlar oluşmuştur. Nasıl ki 19. yüzyılda Osmanlı'da Batılılaşma mevcut sorunlardan kurtulmanın, devleti ve imparatorluğu ayakta tutabilmenin ve yeniden güçlü olabilmenin bir anahtarı olarak görüldüyse, 21. yüzyılın başlarında Türkiye'nin küreselleşmesi de benzer bir yol izlemiş, küresel dünyayla bütünleşmek bir kurtuluş reçetesi olarak görülmüştür. 2001 ekonomik krizinden, askeri darbelerden ve siyasal istikrarsızlıklardan kurtulabilmek ve Türkiye'yi yeniden güçlü bir konuma taşımak amacıyla küreselleşme kaçınılmaz bir çıkış olarak görülmüştür. 21. yüzyılın başlarında Türkiye'de ulus-devlet statükoyu temsil ederken, küreselleşme değişimi tanımlamış, Türkiye, küresel dünyaya eklenerek hızlı bir değişim sürecine dâhil olmuştur. Bir taraftan AB'ye üyelik bağlamında reformist politikalar, diğer taraftan ABD ile stratejik ortaklıklar, müttefiklik ilişkileri kurulmaya başlanmış, ortak bir dil ve söylem geliştirilmiştir. Küresel olana öncelik verme, dış dünyayla bağıni koparmama, yeni ilişkiler kurma çabasında olan Türkiye için küreselleşme fırsatların, imkânların ve potansiyellerin öne çıktığı bir süreci oluşturmuştur. Küreselleşme ve liberalleşme, Türkiye için kalkınmanın motoru olarak görülmüştür. Küreselleşme bir kurtuluş olarak görüldüğü gibi, aynı zamanda Batı dünyasının sunduğu fırsatlardan, imkânlardan ve potansiyellerden yararlanmanın bir eşiği olarak da görülmüştür.

Küreselleşmeye eklenme sürecinde Türkiye'de ulus-devletlerin sonunu ilan eden, küreselleşmeyi kutsayan, sınırların ortadan kalktığı bir dünyayı olumlayan ve sınırları vurgulamayı eski Türkiye'ye ait alışkanlıklar olarak tanımlayan, dolayısıyla küresel dünyayla bütünleşmenin sınırları önemli ölçüde etkisiz hale getirdiğini belirten yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin sınırları küreselleşme ve liberalleşme politikalarına açık hale gelmiş, sınırlar üzerindeki Batı etkisi artmıştır ve Türkiye uyguladığı açık kapı politikasıyla sınırları küresel bütünleşmenin ana hatlarına dönüştürmüştür. Sermayenin küreselleşmesi sınırları önemli ölçüde işlevsizleştirdiği için, Türkiye'nin küresel sermayeyi kalkınmanın bir aracı olarak görmesi ve küresel sermayenin Türkiye'ye gelmesi için uygun koşulları oluşturması, Türkiye'nin sınırlarının küresel sermaye hareketleri karşısında işlevsizleşmesine neden olmuştur. Türkiye küresel liberalizmle kaynaştıkça, sınırlar esnekleşmiştir. Küresel sermayenin akışkanlığı karşısında sınırların geçirimsizliği ortadan kalkmış ve Türkiye'nin coğrafya ve mekân siyaseti küresel siyasetin izdüşümlerine göre şekillenmiştir. Türkiye'de 1950'li ve 1980'li yıllarda etkili hale gelen liberalleşme eğilimi 21. yüzyılın ilk başlarında zirve noktasına ulaşmış, küreselleşmeye eklenme süreci liberalleşmenin etkinliğini daha fazla artırmış, bu da sınırların etkisinin azalmasına

neden olmuştur. Türkiye liberalleştikçe ve küreselleştikçe Türkiye'nin sınırları kapı değil köprü, filtreleyici değil teşvik edici, kapalı değil açık, set çekici değil yönlendirici bir yapıya dönüşmüştür. Türkiye'de sınırların küresel ve liberal bir yapıda olması, küreselleşmenin bir sonucu olarak beliren sınırsız dünya söyleminin karşılık bulduğunu göstermiştir. Ancak küreselleşmenin sorgulanması, kuşkusuz sınırları da etkisi altına almıştır.

7. Küreselleşmenin Sorgulanması, Alternatif Güç ve Sınırların Yeniden İnşası

Küreselleşme, bir taraftan sınırların ortadan kalktığını vurgularken, diğer taraftan da sınırların sayılarının her geçen gün arttığı, yeni sınırların çizildiği ve sınır duvarlarının yükseldiği bir süreci ortaya çıkarmıştır. Örneğin Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Soğuk Savaşın son bulması Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla sembolize edilirken ve küreselleşme ve liberalizmin zaferiyle tanımlanırken, aynı zamanda eski Sovyet coğrafyasında on beş devletin kurulmasına da neden olmuştur. Yeni devletlerin ortaya çıkışı, yeni sınırların çizilmesi anlamına geldiğinden, Soğuk Savaş Döneminin son bulmasından günümüze dek çok sayıda devlet kurulmuş ve dolayısıyla da çok sayıda sınır yeniden çizilmiştir (Bkz. Roche, 2014). Sınırların sayılarının artması, yeni sınırların çizilmesi ve sınır duvarlarının hızla yükselişi, küreselleşmenin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Çünkü sınırsız dünya söylemi üzerinden meşruiyetini oluşturan küreselleşme, söz konusu söylemin tersi yönünde gelişmelerin ortaya çıkması nedeniyle bir meşruiyet krizi yaşamaya başlamıştır. Küreselleşmenin krizi, küresel ölçekteki süreçleri çok boyutlu ve çok aktörlü bir yapıya dönüştürmüş ve ulus-devletler bu yeni dönemin en etkili aktörleri olarak öne çıkmışlardır.

Küreselleşmenin sorgulanması, bütünüyle küreselleşmeyi topyekûn reddetmek ve küresel gelişmeler karşısında içe kapanmak değil, daha ziyade küreselleşmeyi dönüştürmek, küresel ölçekli süreçlerde “kendini olabilmek”tir. Küreselleşmenin sorgulanması, bir taraftan Batı'nın içinden diğer taraftan da Batı dışı dünyadan yükselen itirazlarla, eleştirilerle ve sorgulamalarla şekillenmiştir. Küreselleşme, Batı dışı bağlamlarda farklı aktörlerin kendini yeni güç merkezleri olarak dayatmasıyla da sorgulanır hale gelmiştir. Bu açıdan küreselleşmenin sorgulanması küreselleşmenin reddi değildir, daha ziyade küreselin dönüştürülmesidir. Özellikle Rusya, Çin, Japonya ve Türkiye gibi Batı dışı güçlerin yükselişi, küreselleşmeyi merkez-çevre zincirlerinden çıkarıp çok kutuplu, çok aktörlü, çok değişkenli hale getirmiştir. Türkiye'nin küreselleşme deneyimini bu açıdan değerlendirmek gerekir. Çünkü küreselleşmeye eklenme sürecinde Türkiye, küreselleşmeyi, Batı ile ilişkilerde kalkınmanın bir sarkacı olarak görürken, küreselleşmenin sorgulanması sürecinde Türkiye, küresel bir güç haline gelmiş, Batı dışında yükselen bir güce dönüşerek Batı'ya alternatif olmaya başlamıştır. Batı'yla ilişkilerini bu zamana kadar tek yönlü, dikey ve bağımlılık ilişkisi ekseninde düzenleyen Türkiye, günümüz gelişmeleri bağlamında Batı'yla ilişkilerini çok yönlü, yatay ve bağımsız bir güç olarak yeniden inşa etmeye başlamıştır. Bu da kuşkusuz Türkiye'nin sınırlarını etkilemiş, bu süreçte sınırlara yüklenen anlamlar farklılaşmaya başlamıştır. Küreselleşmenin sorgulanması, küresel hegemonyaya meydan okuma ve Batı dışı bir alternatif güç arayışı Türkiye'nin sınırlarının güç ilişkileri açısından yeniden inşası anlamını taşır.

Küreselleşmenin sorgulanması dönemi, Türkiye'de ağırlıklı olarak 2010 yıllarla birlikte başlamış ve günümüzde de halen devam etmektedir. Bu dönemin önde gelen özelliği, Türkiye'nin önemli ölçüde Batı hegemonyasına meydan okuma, Batıya bağımlılıktan çıkma, kendi kendine yeter bir güç hale gelme, kendi stratejisini kendi oluşturma, karar verme ve uygulayabilme potansiyelinin etkili olmasıdır. Bu dönemin önde gelen gelişmelerinin başında 2009 yılındaki “One Minute” olayıdır. Tanıl Bora'nın ifadesiyle, Tayyip Erdoğan'ın 2009'da İsviçre'de bir panelde İsrail Cumhurbaşkanı'na “van minüt!” diyerek diklenmesi, bütün Ortadoğu'da popüler bir kahramana dönüşmesini sağlarken, Türkiye'nin bir bölge lideri profili kazandığı intibayı güçlendiren simgesel bir hadise oldu (Bora, 2017, s. 482). Bu hadise, Türkiye'nin Batı hegemonyasına, daha özelden bu hegemonyanın bir ayağını oluşturan İsrail'e yönelik bir meydan okuma olmuş, bu da Türkiye'yi bölgesel ve küresel bir düzeyde alternatif bir güç haline getirmiş ve söz konusu gelişmeler Türkiye'nin sınırlarının güçlenmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte, küresel hegemonyaya karşı Türkiye, 17-25 Aralık 2013'te meydana gelen FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü) yargısal darbesi girişimini savuşturmuştur (Üzümcü, 2022, s. 101). Türkiye söz konusu darbe girişimini savuşturarak küresel güçler karşısında ulusal egemenliğini muhafaza etmiştir. Türkiye bu dönemde yine bir başka küresel güç olan Rusya'ya karşı da ulusal egemenliğini sembolize eden sınırlarını muhafaza etmiştir. 24 Kasım 2015 tarihinde bir Rus bombardıman uçağının

Suriye sınırındaki mevzileri bombalarken Türkiye sınırlarını geçmesi ve yapılan uyarılara rağmen sınır ihlaline devam etmesi sonucu Türk jetleri tarafından vurularak düşürülmesi, son on yılda ikili münasebetlerde çok yönlü işbirliği kaydeden Türkiye ve Rusya arasında ciddi bir krize yol açtı (İmanbeyli, 2015, s. 1). Küresel güçlerin ulusal egemenliği ve onun sınırlarını tehdit etmesi karşısında Türkiye kendi ulusal sınırlarını korumuştur.

Küreselleşmenin sorgulanması ve Türkiye'nin ABD'ye karşı ulusal sınırlarını muhafaza etmede 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen hain askeri darbe girişimi önemli bir yer tutmuştur. Çünkü 15 Temmuz darbe girişimi Mehmet Zeki Duman'ın da belirttiği gibi, ABD gibi bazı dış güçlerin telkiniyle etkili olmuştur (Duman, 2016, s. 113). Öyle ki, 15 Temmuz darbe girişimiyle birlikte yaşanan süreç Batı dünyasınca demokratik darbe olarak adlandırılmış ve bu durumu meşrulaştırma üzerinden süreç yaşanmıştır (Bozbaş, 2016, s. 88). Bu açıdan 15 Temmuz darbe girişimi, ABD merkezli bir küresel emperyalist işgal projesi olup, Türkiye'nin milli birlik ve beraberliğini doğrudan hedef almıştır. Söz konusu darbe girişimi esas olarak Batı'nın Türkiye üzerinde hegemonya kurmasında askeri darbeleri kullanılışlı bir yol olarak gördüğünü göstermektedir. Nitekim Türkiye'deki askeri darbelerde Batı'nın desteği ve yönlendirmesi belirgin bir biçimde öne çıkmıştır. Batı'nın hegemonyası altında Türkiye, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimlerine kadar çok sayıda darbeler ve muhtıralara maruz kalmıştır. 1950'den bu yana Türkiye askeri darbelerle Batı hegemonyasının etkisi altında yer almış ancak 15 Temmuz askeri darbe girişimi ABD merkezli küresel hegemonyanın reddedilmesi olarak temayüz etmiştir. Bir başka ifadeyle, 15 Temmuz, bir küresel işgal hareketi olarak Türkiye'nin toprak bütünlüğünü, milli birlik ve beraberliğini, Türkiye'nin yükselen siyasi gücünü hedef almış ancak bu işgal projesi Türk milletinin soylu direnişiyle bertaraf edilmiştir. Bu açıdan 15 Temmuz, Türkiye açısından küreselci güçlerin hegemonyasının kırılması anlamına gelmektedir. Türk milletinin 15 Temmuz'daki milli direnişi, 1950'den bu yana Batı'nın askeri darbelerle Türkiye'nin üzerinde kurduğu hegemonyanın ortadan kaldırılmasıdır. Batı hegemonyasının ortadan kaldırılması, Türkiye'nin sınırlarının Batı etkisinden kurtulması anlamını da taşır. Bir başka ifadeyle, 15 Temmuz esas olarak Türkiye'yi işgal projesi olduğundan, Türkiye'nin işgal edilmesi Türkiye'nin toprak bütünlüğünün, bu nedenle de Türkiye'nin sınırlarının yok edilmesi anlamlarına geleceğinden, 15 Temmuz direnişi, Türkiye'nin sınırlarının Batı'nın hegemonik ilişkilerinden kurtularak milli bir hüviyete kavuşması anlamını taşır. Türkiye, ne kadar küreselcilerin hegemonyası karşısında güçlü olursa, Türkiye'nin sınırları da o denli milli bir çizgide var olmaya devam etmektedir.

Küreselleşmenin sorgulanması süreci, Türkiye'de sağın/milliyetçiliğin yükselişiyle eşzamanlıdır. 2016 yılındaki 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Türkiye'de AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) iktidarının MHP ile ittifak yapması, Türkiye'de sağcı/milliyetçi partilerin iktidarda yoğunlaşmasını göstermiştir. Bu ittifaka milliyetçi partilerden BBP (Büyük Birlik Partisi) ile Vatan Partisi de eklenince, Türkiye'nin siyasal iktidarı sağcı/milliyetçi partilerin yoğunlaştıkları bir alana dönüşmüştür. Türkiye'de sağcı/milliyetçi partilerin iktidara gelmesi, küreselleşmenin sorgulanması, küresel hegemonya stratejilerinin reddedilmesine koşut bir biçimde gerçekleşmiştir. Küreselleşmenin sorgulanması ile Türkiye'de milliyetçiliğin yükselişi birbirine bağlı gelişmelerdir. Nasıl ki küreselleşmenin sorgulanması Türkiye'de milliyetçiliğin yükselişini beraberinde getiriyorsa, Türkiye'de milliyetçiliğin yükselişi de Türkiye'de sınırların yükselişini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, küreselleşmenin sorgulanması sürecinin önemli göstergelerinden biri de, dünyada ve Türkiye'de sınır duvarlarının yükselişte olmasıdır. 21. yüzyılın başlarında Türkiye'nin sınırları liberal bir temelde küreselleşmeye eklenirken, günümüz gelişmeleri ışığında milliyetçi bir temelde küreselleşmenin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Diğer bir ifadeyle, küreselleşmeye eklenmede sınırlar liberalizmle, küreselleşmenin sorgulanması milliyetçilikle girift bir yapı ve görünüm oluşturmuştur. Sınır duvarları, Türkiye'nin sınırlarının milliyetçi ilke ve anlayışla inşa edildiğinin temel göstergesidir. Türkiye'de milliyetçiliğin yükselişi, Türkiye'nin göç ve sınır politikalarını da şekillendirmiştir. Türkiye'nin doğu ve güney sınırlarını baştan başa sınır duvarlarıyla örmesinin sebebi, düzensiz göçle, kaçakçılıkla, suçlarla ve terörle mücadele olduğu kadar sağcı/milliyet partilerin iktidar bloğunda yoğunlaşmasıdır. Türkiye'de sağcı/milliyetçi partilerin iktidar olması, Türkiye'nin sınır duvarlarının yükselmesine ve sınırların güvenleştirilmesine neden olmuştur. Bu da küreselleşmenin sorgulanmasının bir sonucu olarak Türkiye'de milliyetçiliğin ve sınır duvarlarının eşzamanlı ve eşgüdümlü bir şekilde yükselmesine yol açmıştır.

Küreselleşmenin sorgulanması süreci, gücün merkezini Batı ve ABD olmaktan çıkarmış, dünyanın farklı bölgelerinde yeni aktörlerin yükselmesinin önünü açmıştır. Türkiye söz konusu aktörlerden biri olarak küreselleşmeyi dönüştürücü bir güç olmuştur. Kuşkusuz bunda yakın dönemde yaşanan gelişmeler yer almaktadır. Türkiye'nin Balkanlarda, Kafkaslarda, Ortadoğu'da, Avrupa'da, Afrika'da, Asya'da ve dünyanın diğer coğrafyalarında yeni güç dengelerinin merkezinde yer alması, bu bölgelerde jeostratejik hamlelerde bulunması, farklı güç blokları oluşturması, kendi politik argümanlarını gerçekleştirebilmesi, Türkiye'nin küresel bir güç olmasında etkili olmuştur. Türkiye'nin Suriye'de güvenli bölge oluşturma stratejisini ABD, Rusya, Fransa ve İran'a rağmen gerçekleştirebilmesi bunun en önemli örneklerinden biridir. Hüseyin Alptekin'in vurguladığı gibi, Türkiye güvenli bölgeyi ABD ve Rusya ile bir gerginlik doğurmadan kuracak ve sürdürebilecek yegane ülke olduğu iddiasındadır. Türkiye kendi sınırları boyunca uzanacak 32 kilometre derinliğe sahip güvenli bölgenin güvenliğini bilfiil kendisi tesis edip sürdürmeyi planlamaktadır (Alptekin, 2019, s. 18). Bu çerçevede, Fırat Kalkanı Harekâtı'ndan Zeytin Dalı Harekâtı'na, Barış Pınarı Harekâtı'ndan Pençe-Kilit Operasyonlarına varıncaya dek Türkiye'nin Suriye ve Irak'ta yapmış olduğu askeri harekâtlar, Türkiye'nin bölgesel ve küresel güçlere rağmen gerçekleştirdiği hareketlerdir. Nitekim Doğan Şafak Polat'a göre, Türkiye, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları ile ABD'nin Kürt koridoru projesine engel olarak Suriye'deki askeri dengeleri değiştirmiş, bölgede jeostratejik bir avantaj elde etmiş ve güneyinde 220 kilometre uzunluğunda bir güvenlik kuşağı oluşturmuştur (Polat, 2020, s. 87). Bununla birlikte, Türkiye'nin Karabağ'da Azerbaycan'ın bağımsızlığı için ortaya koyduğu irade Azerbaycan'ın Karabağ'ı işgalden kurtarmasına destek oluşturmuş, bu süreç bölgedeki egemen güçlerin hegemonyalarına rağmen Türkiye'nin önemli bir aktör olmasında etkili olmuştur. Stefan Meister'a göre, bölgedeki güç dengesinde Rusya ve Türkiye lehine, ABD ve AB'nin üstlendiği rolün aleyhine bir değişiklik yaşanıyor. Türkiye ateşkes antlaşmasını imzalamadı gerçi ama perde arkasında önemli bir aktör. Ateşkes antlaşması, bir taraftan Rusya'nın güvenlik politikaları açısından bölgede önemli bir aktör olarak kalacağını, diğer taraftan ise, Türkiye'nin de yeni bir oyuncu olarak bölgeye girdiğini gösteriyor (Meister, 2020). Öte yandan, Türkiye'nin Libya ile yapmış olduğu antlaşmalar, hem bölgesel hem de küresel güçlerin itirazlarına rağmen gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Libya ile deniz yetki alanlarını belirlemek adına 27 Kasım 2019 tarihinde imzalamış olduğu mutabakat bölgedeki dengeleri değiştirmeye yönelik kritik bir hamle olmuştur. Türkiye ve Libya arasında yapılan bu mutabakat ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının Yunanistan dışında kalan batı sınırı bir ölçüde belirlenmiştir. Libya'nın Derne-Tobruk ve Bardiyah kıyı hattından Türkiye'nin Marmaris-Fethiye-Kaş kıyı hattına uzanan deniz alanları bu iki ülkenin kıta sahanlığı olarak tespit edilmiştir (Özekin, 2020, s. 40). Bu ve buna benzer bütün süreçler, Türkiye'nin küresel dünyada önemli bir güce dönüştüğünün göstergesi olmuş ve Türkiye'nin sınırlarının da önemli ölçüde Batı etkisinden çıktığını, milli bir çizgiye dönüştüğünü ve yeniden yapılandığını göstermiştir.

Küreselleşmenin sorgulanması döneminin önemli gelişmelerinden biri de kuşkusuz Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemini almasıdır. Türkiye Batı bloğunun ve NATO'nun bir üyesi olması hasebiyle savunma sanayi ürünleri konusunda büyük ölçüde Batı'ya bağımlı olmuştur. Ancak Türkiye özellikle son dönemlerde teknolojiye Batı'ya bağımlılıktan önemli ölçüde kurtulmaya başlamış, yerli ve milli bir teknoloji oluşturmaya başlamış ve bu konuda epey bir mesafe kat etmiştir. Silahlı insansız hava araçlarından milli muharip savaş uçağına, insansız savaş uçağından uçak gemisine, tankından hava radarlarına kadar daha pek çok sahada yapmış olduğu teknolojik gelişmeler, geçmişe kıyasla Türkiye'yi Batı'ya bağımlılıktan kurtarmış, Türkiye kendi imkân ve potansiyellerini gerçekleştirmeye başlamıştır. Ancak söz konusu sürecin yetersiz kaldığı alanlardan biri, hava savunma sistemleridir. Türkiye bu alanda da epey ilerlemeler kaydetmiş olsa da, hava savunmasını ABD Patriotlarıyla karşılamaya çalışmış ancak ABD'nin bu ihtiyacı karşılıksız bırakması nedeniyle Türkiye alternatif olarak Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi konusunda anlaşmıştır. Bu antlaşma sebebiyle ABD Türkiye'yi F35 savaş uçağı programından çıkarmış ve çeşitli yaptırımları uygulamaya koymuştur. Her ne kadar Patriot hava savunma sistemi yerine S-400 hava savunma sisteminin ithal edilmesi Türkiye açısından bir bağımlılık ilişkisini gösterse de, esas olarak Türkiye'nin bir NATO ülkesi olarak Patriot yerine S-400 hava savunma sistemini alması Türkiye'nin ABD ve NATO ülkelerine bağımlı olmadığını, kendi gücü ve iradesi doğrultusunda tercihte bulunduğunu göstermiştir. Nitekim David Stefanovic'e göre, görünürde Türkiye'nin Rusya, ABD, AB ve Çin olmak üzere iki taraf arasında seçim yapmak istemediği, sadece kendi çıkarlarına göre esnek bir şekilde hareket ettiği görülmektedir. Bu nedenle,

Türkiye'nin dış politikası bazılarında çalkantılı ve tutarsız görünebilirken, bazılarında reel politığın bir tezahürü gibi görünebilir (Stefanovic, 2019, s. 4). Bu açıdan söz konusu süreç Türkiye'nin küresel güç ilişkileri karşısında egemen ve bağımsız bir güç olduğunun bir yansıması olmuştur. Küresel hegemonik ilişkiler ağı karşısında Türkiye'nin egemen ve bağımsız bir güç olarak kendini konumlandırması, Türkiye'nin alternatif bir güç olduğuna, Türkiye'nin sınırlarının da bu gücü sembolize etmesine işaret etmiştir. Bir başka ifadeyle, bu dönemde Türkiye'de sınırlar Türkiye'nin Batı'ya alternatif bir güç olarak konumlanmasını sembolize etmektedir. Türkiye'nin küreselleşmeye birtakım filtreler oluşturması ve küreselleşmeyi sorgulaması, küreselin dönüştürülmesini beraberinde getirmiş, bu da Türkiye'de ulus-devletin, milliyetçiliğin ve sınırların yeniden inşasının bir ürünü olarak şekillenmiştir.

Sonuç

Türkiye'de sınırların tarihsel serüvenini anlamayı amaçlayan bu çalışmada, Türkiye'nin sınır anlayışı tarihsel dönemler, sosyo-politik ve ekonomik dinamikler çerçevesinde analiz edilmiştir. Her bir dönem kendi içinde ele alınmış ve dönemin tarihsel-toplumsal şartları üzerinden sınırlar anlaşılmasına çalışılmıştır. Bununla birlikte her tarihsel dönem kendi içinde değerlendirildiği gibi birbirleriyle de karşılaştırılarak Türkiye'de sınırların anlaşılması konusunda farklı bakış açıları geliştirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de sınırlar altı dönemde ele alınmış ve analiz edilmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin sınırları, ulus-devletin inşasına kaynaklık edecek şekilde işlevselleştirilmiştir. Türk ulus-devletinin inşası bağlamında sınırlar, Türklüğün, Türk kimliğinin ve Türk milliyetçiliğinin çerçevesini oluşturmuş, Türk vatanının temel koordinatlarını ifade etmiştir. Bu bağlamda, söz konusu dönemde Türkiye'de sınırlar anti-empyralist bir karakterde olmuştur. Anti-empyralist karakterinin yanı sıra Batıcı, Türkçü, sekülerist ve statükocu tonlar da bu dönemin sınır anlayışını ifade eden özellikler olmuştur.

1950'li yıllarla birlikte Türkiye'de sınırlar dışa dönük bir yönelimde olmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde içe dönük sınırlar inşa edilirken, 1950'li dönemde dışa dönük bir yapılanma içerisinde olmuştur. Türkiye'nin Batı'yla yakın ilişkiler kurması, ABD ile bütünleşmesi, NATO'ya girmesi gibi gelişmeler, Türkiye'nin sınırlarının Batı etkisine girmesine neden olmuştur. Marshall Yardımları ve Truman Doktrini ile başlayan ekonomik yardımlar, siyasi ve askeri işbirlikleriyle devam etmiş ve Türkiye uyguladığı liberal siyasetle Batı'yla bütünleşmiştir. Bu bütünleşme süreci sınırların esnek hale getirmiştir. Ancak bu süreç Türkiye'nin Batı'nın dışında alternatifler araması karşısında askeri bir darbeye son bulmuştur.

1960-1980 arası dönemde ise Türkiye, Soğuk Savaş döneminin etkileri altında sınırlarını yeniden konumlandırmıştır. Soğuk Savaş'ın getirdiği çok kutuplu dünya anlayışı Batılı kapitalist blok ile Sosyalist bloğu karşı karşıya getirmiş, Türkiye, Batılılaşma deneyiminin de etkisiyle Batılı kapitalist blokta yer almıştır. Sosyalist blok karşısında Türkiye, Batılı kapitalist bloğun içerisinde yer alarak sınırlarını da bu bloğun güdümüne sokmuştur. Bu çerçevede Türkiye'nin sınırları bu dönemde sosyalist blok karşısında kapitalist bloğun sınırlarını temsil etmiştir. Ayrıca Türkiye bu dönemde ortaya çıkan komünizm tehdidine karşı Türkçü, İslamcı ve Batıcı politikalarla sınırlarını şekillendirmiş, Türkiye'nin sınırları anti-komünizmle mücadelenin bir aracına dönüşmüştür. Bu sebeple Türkiye'nin sınırları bu dönemde korumacı-savunmacı reflekslerin izdüşümü haline gelmiştir.

1980'li yıllar, Türkiye'nin liberalleştiği ve küreselleştiği bir süreci ortaya çıkarmış, Türkiye kalkınmacı, ithal ikameci, korumacı ve komuta ekonomisine dayanan anlayıştan serbest piyasa ekonomisinin hâkim olduğu bir döneme geçiş yapmıştır. Türkiye'de liberalizmin uygulanması, sınırların etkisinin azalmasına, esnek bir yapıya dönüşmesine ve akışkan bir hale gelmesine neden olmuştur. Türkiye 1980 sonrası dönemde ulusal bütünleşmenin yerini liberal değerlere bıraktığı, sınırların korumacı-savunmacı karakteri bu yeni dönemde dışa açılmanın, dışarıyla bütünleşmenin ve sınırların dışındaki dünyayla etkileşimler oluşturmanın bir ifadesi olmuştur.

1990'lı yıllar, 1980'li yıllarla birlikte başlayan ve 1990'lı yıllarla birlikte daha da artan terör ve etnikçilik sorunları Türkiye'nin sınırlarını doğrudan etkisi altına almıştır. Öyle ki terör ve etnikçilik Türkiye'nin sınırlarını reddeden, tehdit eden ve bölmeyi hedefleyen yapılardır. Bu dönemde Türkiye'de sınırlar terörle ve etnik bölünmeyle mücadele kapsamında güvenlikçi-militarist özellikler kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle, sınırlar, Türkiye'nin güvenliğini oluşturan hatlar olarak öne çıkmış ve bu güvenlik militarist bir anlayışla korunmuştur. Bu dönem sınır hassasiyetinin üst düzeye çıktığı, sınır

güvenliğinin temel bir politikaya dönüştüğü ve sınırların korunaklı alanlar olarak görüldüğü bir sınır anlayışı hakim olmuştur.

21. yüzyılın başları küreselleşmeye eklenme ve küreselleşmenin sorgulanması olmak üzere iki dönemde ele alınmıştır. 21. yüzyılın başlarıyla birlikte Türkiye'de sınırlar, güvenlikçi-militarist özelliklerinden belirli ölçüde sıyrılmış ve küreselleşmeci bir hüviyete bürünmüştür. Bu dönem Türkiye'nin küreselleşmeye eklenildiği, küreselleşmenin kalkınmanın ve gelişmenin bir motoru olarak görüldüğü, çok çeşitli fırsatlar sunduğu ve Türkiye'nin küreselleşmeyle mevcut sorunlardan kurtulduğu bir dönem olmuştur. Bu dönem küreselleşmeye eklenmeyle dünyada ve Türkiye'de sınırların ortadan kalktığı, etkisini, önemini, değerini yitirdiği, dolayısıyla, sınırsız dünya söyleminin hakim olduğu bir süreç gerçekleşmiştir. Sınırsız dünya söyleminin bir söylem olmaktan çıkıp gerçeğe dönüştüğü fikri bu dönemde egemen hale gelmiştir. Türkiye, bu dönemde bir taraftan AB'ye tam üyelik çerçevesinde liberal demokrasilerin uygulayıcı olurken, diğer taraftan da ABD ile stratejik müttefiklik ilişkisi çerçevesinde çok farklı alanlarda işbirliği kurmuş, komşularla sıfır sorun söylemini öne çıkarmış, açık kapı politikasını uygulamaya başlamış, bu anlamda küresel dünyanın bir parçasına dönüşmüştür. Bu dönemde Türkiye'de sınırlar küreselleşmeyle bütünleşmenin bir anahtarı haline almıştır.

Küreselleşmenin sorgulanması dönemi ise, küreselleşmenin bütünüyle reddedilmediği, küresel hegemonik ilişkilerin dönüştürüldüğü, küresel güç dengelerinde belirli kırılma ve kopuşların yaşandığı, Türkiye'nin de küreselleşmeyi sorgulayan, yeni bir küresel aktör olarak kendisini konumlandıran, bu anlamda Batı'ya alternatif bir güç olarak beliren bir bağlamda yer almıştır. Bu dönemde, 15 Temmuz hain askeri darbe girişiminden Suriye ve Irak sınırlarındaki güvenlik koridoruna, Karabağ'daki bağımsızlık mücadelesinden Libya'daki deniz yetki antlaşmasına, S-400 hava savunma sistemlerinin alınmasından sınır duvarlarının yükselmesine, milliyetçi siyasal partilerle kurulan ittifaklardan teknolojik alandaki yerli ve milli kalkınma hamlelerine varıncaya kadar Türkiye her alanda küreselleşmenin sorgulanmasına, dönüştürülmesine ve çok yönlü dinamikler çerçevesinde yeniden üretimine önemli bir zemin hazırlamış ve bu zeminde kendini konumlandırmıştır. Bu süreçler Türkiye'nin sınırlarını Batı etkisinden önemli ölçüde kurtarmış, alternatif bir güç olarak öne çıkarmış, ulusal pozisyonunu güçlendirmiş ve milli bir çizgiye taşımıştır. Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin sınırları nasıl ki anti-empyralist karakterde olmuşsa, günümüz küreselleşmenin sorgulandığı dönemde de küresel empyralistlere karşı Türkiye, kendi coğrafya ve mekân tahayyülünü kendi kimliği üzerinden yeniden inşa etmiştir. Türkiye'nin kendi sınırlarına hükmetmesinde, kendi sınırlarıyla ilgili stratejik kararlar almasında Türkiye'nin küresel dünyada yükselen bir güç olması etkili olmuştur. Türkiye'nin Batı'ya bağımlı olduğu dönemler Türkiye'nin başkası olduğu, Türkiye'nin Batı'ya bağımlılıktan kurtulduğu dönemler ise Türkiye'nin kendisi olduğu dönemlerdir. Son dönem Türkiye koşulları, büyük ölçüde Türkiye'nin Batı'ya bağımlılıktan önemli ölçüde kurtulduğu, diğer bir ifadeyle kendisi olabildiği bir süreci deneyimlemektedir. Bu süreç Türkiye'nin sınırlarının da yeniden tahayyülünü içeren çok yönlü bir süreç olmuştur. Batı'ya bağımlılık sürecinde Türkiye'nin sınırları büyük oranda Batı etkisi altında olurken, Batı'ya bağımlılıktan kurtulduğu dönemde Türkiye'nin sınırları da Batı'nın etkisinden çıkıp kendi olabildiği bir boyut kazanmıştır.

Türkiye'nin sınırlarının tarihsel serüvenine bakıldığında, bu serüvenin belirli süreklilikleri ve kırılmaları içerdiği gözlenmiştir. Belirli dönemlerde karşı(t) duruşu sembolize ederken, diğer dönemlerde bütünleşmenin ifadesi olmuştur. Bazı dönemler korumacı-savunmacı olurken, diğer dönemde teşvik edici olmuştur. Kimi zaman etkisi, önemi ve değeri artarken, kimi zaman önemsiz, değersiz ve sorunlu bir alan olarak görülmüştür. Belli dönemlerde vatanı ve milleti var edebilmede hayati bir rol oynarken, belli dönemlerde gelişmenin, kalkınmanın, büyümenin önündeki bir engel olarak görülmüştür. Neticede, dün bir başkası olmanın, bugün kendi olabilmenin ve kendi kalabilmenin bir istencine dönüşmüştür. Ezcümle; Türkiye'de sınırlar, dönemlerin, şartların, etkileşim biçimlerinin bir ürünü olmuştur.

Kaynakça

Adıgüzel, Y. (2018). *Göç sosyolojisi*. (2. Baskı). Nobel Akademi Yayınları.

Akşin, S. (2013). *Kısa Türkiye tarihi*. (16. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Alptekin, H. (2019). *Suriye'de oluşturulacak güvenli bölgede taraflar ve tutumlar*. SETA Yayınları. <https://setav.org/assets/uploads/2019/04/A-278.pdf> adresinden 02.12.2022 tarihinde alınmıştır.

- Armaoğlu, F. (2014). *20. yüzyıl siyasi tarihi (1914-1995)*. (19. Baskı). Timaş Yayınları.
- Aykaç, Ş. (2013). *Şehitlik ve Türkiye'de militarizmin yeniden üretimi: 1990-1999*. N. Yeşim-Sünbuloğlu, (Der.), *Erkek millet asker millet: Türkiye'de militarizm, milliyetçilik, erkek(lik)ler*. (1. Baskı, s.141-179) içinde. İletişim Yayınları.
- Bayram, M. (2015). Soğuk Savaş dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinin sürekliliğinde askerî darbelerin rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 31-43. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aeusbed/issue/25259/267220>.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar: Türkiye'de siyasi ideolojiler*. (1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Bozbaş, G. (2016). Batı'nın demokrasi paradoksu, 'demokratik darbe' kavramsallaştırması ve 15 Temmuz darbe kalkışması. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 13(49), 73-90. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/52643/693573>.
- Cizre, Ü. (2001). *Turkey's Kurdish problem: Borders, identity and hegemony*. O'Leary, B., Lustic, I. & Callaghy, T. M. (Ed.). *Right-sizing the state: The politics of moving borders*. (1. Baskı, s.222-252) içinde. Oxford University Press.
- Duman, M. Z. (2016). 15 Temmuz askeri darbe girişiminin sosyolojik okuması. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 13(49), 103-118. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/52643/694239>.
- Göle, N. (2002). *Melez desenler: İslam ve modernlik üzerine*. (2. Baskı). Metis Yayınları.
- Gülalp, H. (1998). *Türkiye'de modernleşme politikaları ve İslamcı siyaset*. (Ed. S. Bozdoğan ve R. Kasaba). *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik*. (1. Baskı, s.70-81) içinde. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları*. (E. Kuşdil Çev.). (1. Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- İmanbeyli, V. (2015). Uçak krizi ve Türkiye-Rusya ilişkileri. *SETA Perspektif*. (119), 1-6. https://file.setav.org/Files/Pdf/20151231165033_ucak-krizi-ve-turkiye-rusya-iliskileri-pdf.pdf.
- Karakaş, M. (2013). Türkiye'nin kimlikler siyaseti ve sosyolojisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8(2), 1-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikincelemeler/issue/1544/18955>.
- Kasapsaraçoğlu, M. (2020). Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de yapılan askeri darbeler ve ABD. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19(3), 1342-1356. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jss/issue/55008/682186>
- Kazgan, G. (2003). *Değişim, küreselleşme ve devletin yeni işlevi*. (2. Baskı). İmge Kitabevi Yayınları.
- Keyder, Ç. (1996). *Ulusal kalkınmacılığın iflası*. (1. Baskı). Metis Yayınları.
- Keyman, E. F. (2009). *Vatandaşlık ve kimliği eklemek: Türkiye'de Kürt sorunu*. (E. F. Keyman ve A. İçduygu Der.). *Küreselleşme, Avrupalılaşıma ve Türkiye'de vatandaşlık*. (1. Baskı, s.329-358). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kongar, E. (2015). *21. yüzyılda Türkiye: 2000'li yıllarda Türkiye'nin toplumsal yapısı*. (47. Basım). Remzi Kitabevi Yayınları.
- Meister, S. (2020) Dağlık Karabağ'da savaş ve ateşkes-Güney Kafkasya ve AB için on olası sonuç. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, <https://tr.boell.org/tr/2020/11/18/daglik-karabagda-savas-ve-ateskes-guney-kafkasya-ve-ab-icin-olasi-sonuc> adresinden 02.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Özekin, M. K. (2020). Doğu Akdeniz'de değişen enerji jeopolitiği ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 1-53. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj/issue/53742/719964>.
- Polat, D. Ş. (2020). Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki askerî harekâtının amaçları ve sonuçları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 16(33), 53-96. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj/issue/53742/719968>.

- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme, toplum kuramı ve küresel kültür*. (Ü. Hüsrev Yolsal, Çev.), (1. Baskı). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Roche, J. J. (2014). *Walls and borders in a globalized world: The paradoxical revenge of territorialization*. E. Vallet (Ed.), *Border, fences and walls: State of insecurity*. (1. Baskı, s.105-115). Routhledge.
- Stefanovic, D. (2019). Turkey's perennial strategic importance and the S-400 Saga. *AIES Fokus*. (10), 1-5. <https://www.aies.at/download/2019/AIES-Fokus-2019-10.pdf>.
- Üzümcü, A. (2022). 28 Şubat süreci, E-muhtıra ve 15 Temmuz FETÖ darbe girişiminin ekonomi-politik analizi. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 74-121. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esamdergisi/issue/69582/1038106>.
- van Bruinessen, M. (2015). *Kürtlük, Türklük, Alevilik: Etnik ve dinsel kimlik mücadeleleri*. (H. Yurdakul, Çev.). (11. Baskı). İletişim Yayınları.
- Vergin, N. (2000). *Din, toplum ve siyasal sistem*. (1. Baskı). Bağlam Yayınları.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Doç. Dr. Kerem ÖZBEY

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Yazar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmiştir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Yazar bu makalede "Etik Kurul İzni"ne gerek olmadığını beyan etmiştir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Yazar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmiştir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.